

HE ARATOHU REO

Kaunekehanga Tuarua

He rauemi tautoko tēnei mō te reo Māori. He kohinga nō ētahi tauira reo e pakari ai te reo o ngā ākonga e ako ana i te reo Māori i tēnei tūārere.

ÄHEINGA REO

[illegible]

TE WETEWETE I TE REO

[illegible]

NGĀ ARIĀ O TE REO

[illegible]

ĀHEINGA REO

He kohinga āheinga reo tēnei. Ko te āheinga reo te pūtake o te kōrero, arā, ko te mihi, ko te whakaputa i ētahi whakaaro, ko te aha kē rānei. Ko ētahi o ngā tauira nei he kīwaha, ko ētahi he rerenga kōrero. Ko ēnei ētahi o ngā momo reo hei whakatinana i ngā āheinga reo.

MIHI Tēnā tātou katoa e noho nei ... Kia ora rā e te whare ... E rere atu ana taku manu kōrero ...	RAUPAPA Tēnā koa ko te tuatahi ... Kātahi ka whai mai ko ... Nāna ko ... , ka puta ko ... I muri iho ... I konā ka ... / Hei konā ka ...
WHAKAMĪHARO Kei reira kē! E! Kei reira. Te pai kē hoki! Kāore i tua atu.	WHAKAMIHI Kei runga rawa atu koe ... Engari koe! Koia kei a koe! Tau kē koe! Ka mau te wehi!
REO PEHA Pērā i ... / he tangata kaha au pērā i a Mea. Anō nei ... / e tere au ki te kauhoe anō nei he aihe au.	WHAKAKĀHORE Kāore i konei. Kāore anō kia ... Ehara i a ... Ehara i te ...
REO TAUTOKO Tika tonu! Koia! Koinā! Ana! Āe, kei te whakaae/tautoko au. Āe, e whakaae/tautoko ana au.	WHAKAWĀTEA KŌRERO Ka nui tēnei. / Kua oti i konei. Kua mutu aku kōrero i konei. Me mutu ake i konei.

WHAKAPUTA WHAKAARO

Tēnā pea ...

E pā ana ki ...

Kia mōhio mai koe ...

Kia mārama mai koe ...

Kāti, kua ... tātou.

Nā, ki a au nei ...

Otirā / Heoi anō ...

PĀTAI

Ko te aha ...?

Ko tēhea ...?

He aha ai?

He aha i pērā ai?

Nā te aha i pērā ai?

Hei aha?

POROPOROAKI

Hei konei. / Hei konā mai. / Hei konā rā.

Hei konei koutou.

Hei konā rā i roto i ngā manaakitanga ...

Noho ora mai. / Noho mai rā. / Noho iho rā.

TŪMANAKO

Koinā te pīrangi o ...

Ko te tūmanako ...

E whakamau (whakakoro) ana kia ...

Me kore e tūpono, ka ...

TONO MŌHIOHIO

Tēnā koa ...

Tēnā koa homai he kōrero e pā ana ki ...

He pai noa iho kia ...

Ka taea pea e koe te āwhina mai?

He take (inoi) tāku ki a koe ...

WHAI MĀRAMATANGA

He aha anō te tikanga o ... ?

Tēnā, kōrero mai anō ...

Tēnā koa, whakamāramahia mai ...

Tēnā, whakahokia ...

TONO WHAKAAE

Tēnā koa kia haere au ...

Tēnā koa tukua au kia ...

TE WETEWETE I TE REO

Hei aratohu noa iho tēnei wāhanga, hei āwhina anō i te kaiwhakaako, kia mōhio ai ia ki te huhua o ngā whakatakotoranga o te reo, arā, ki ētahi āhuatanga o te wetewete reo.

Ehara i te mea me pēnei te whakaako i te reo. Ko ngā tauira nei e hāngai ana ki te reo whakaputa, koinei ngā tūmomo reo ka puta mai i te waha o te ākonga, ka puta kē mai rānei i āna tuhianga.

Ngā Kīwaha:	Nāwai rā ... Inā hoki ... Me te mea nei ... Me i kore ake ...
Hanga Pūtake:	Ki te ... / Ki te mea ... Ki te haere koe ... Ki te kore koe e kai ...
Te Whakakāhore:	<i>Kore</i> take, <i>kore</i> mōhio, kua <i>kore</i> te kai, rawakore
Te Whakakaha / Te Whakaata: <i>anō</i> / <i>ake</i>	Ko Waikato tōna <i>ake</i> kāinga. Nāu <i>anō</i> rā te tamaiti nei?
Ngā Rereāhua:	Kua <i>pau</i> te kai. Kua <i>oti</i> te mahi.
Ngā Pūtohu me ngā Hanga Tūingoa:	I te pautanga noatanga o te kai ...
Te Tumu Tika me ngā Hanga Tūingoa:	Tana nohonga pukutanga ...
Ngā Pūtohu me ngā Hāngūtanga:	Kua kōrerotia kētia ...
Te Tumu Tika me te Hāngūtanga:	Inumia katoatia ...
Ngā Pūriro:	tā/tō, ā/ō, arā, tā rātou ..., tō māua ..., ā kōrua
Ngā Pūmuri: <i>anō</i>, <i>hoki</i>, <i>pea</i>	Nō konei <i>anō</i> ... / He tikanga <i>anō</i> tērā ... Ko wai rā <i>hoki</i> tētahi? He āporo <i>pea</i> tēnā?

Te Pūmuri: <i>ai / ka ... ai</i>	Haere <i>ai</i> mātou ki tātahi. Pānuitia te pukapuka <i>ka</i> tuhi <i>ai</i> i te kōrero.
Ngā Pūtohu: <i>rawa / kē / noa</i>	<i>Noa</i> iho / kaha <i>rawa</i> / mutu <i>kē</i>
Ngā Kupu Honohono:	Heoi anō ... Kātahi anō ka ... Kātahi ka ...
Te Kaimahi Whakaputa:	<i>Māku</i> tēnā e mahi. <i>Nāku</i> koe i āwhina.
Te Tatau: <i>kia / toko-</i>	<i>Kia</i> hia? <i>Kia</i> rua ... <i>Tokohia?</i> <i>Toko</i> ...
Ngā Pātai me ngā Whakautu:	He aha i ... ai? / He aha i kore ai e ...? He ... nō ... / He ... nō ... i kore ai e ...
Ngā Whakakāhoretanga o ngā Rereingoa:	Ehara i a ... / Ehara i te ...
Te Whakakāhoretanga o te Reremahi:	Kāore anō <i>kia</i> ...
Ngā Hāngūtanga:	Kua pānuitia te pukapuka. I rangona te kōrero.
Nō / I te + Hanga Tūingoa:	<i>Nō / I te taenga</i> mai o ...
Te Kūmua Tohatoha:	<i>Taki</i> noho, <i>taki</i> tū, <i>taki</i> haere.
Te Whakatūpatotanga: <i>kei</i>	Kia tūpato <i>kei</i> taka koe.
Te Pūrere: <i>ana</i>	Ka ... <i>ana</i> , arā, <i>ka</i> haere <i>ana</i> koe ...
Te Weu Tūmuri: <i>ai</i>	Haere mai ki konei noho <i>ai</i> .

Ngā Tohutoro

Te Tāhuhu o te Mātauranga. (1996). Te Reo Māori i roto i te Marautanga o Aotearoa. Te Pou Taki Kōrero.

NGĀ ARIĀ O TE REO

E ono ngā ariā o te reo kua whakatakotohia nei hei āwhina i te ako me te whakaako i te reo. Ko te wāhi, te wā, te maha, te hononga, te tapa, me te āhua. He tauira ēnei nō ngā momo reo ka whakaputaina e ngā ākonga i te Tūārere 3 o te reo.

TE WĀHI	
Ngā Whakakāhoretanga o ngā Pūwāhi:	<i>Kāore</i> i konei.
Ngā Pūanga:	mai / atu / iho / ake
Te Pūiro: <i>mā</i>	<i>Mā</i> hea? <i>Mā</i> hea koe haere ai? <i>Mā</i> Taupō.
Ngā Reremahi:	<i>Kei</i> te kai. <i>Ka</i> rongo ia. <i>Kua</i> mihi. / haere.
Te Whakakāhoretanga o te Reremahi:	<i>Tē</i> , arā, <i>tē</i> nuku atu.
Nā / Mā me nga Tūwāhi:	<i>Nā</i> konei ... <i>Mā</i> taua huarahi ...
Te Pūrere: <i>ana</i>	<i>Ka</i> haere <i>ana</i> koe.
Te Weu Tūmuri: <i>ai</i>	Haere mai ki konei noho <i>ai</i> . Haere <i>ai</i> tātou i ngā Rātapu.
Ngā Ohoreretanga:	Koia anō. / Koia nei. / Koia nā. / Koia rā. / Koia pea.
Te Hāngūtanga:	<i>Ka</i> pānuitia te pukapuka. I rangona te kōrero.
Te Kupu Tūmuri: <i>haere</i>	Nui <i>haere</i> . / Paku <i>haere</i> .
TE WĀ	
Te Kupu Tūmuri: <i>haere</i>	Tere <i>haere</i> . / Pakeke <i>haere</i> .
Te Whakakāhoretanga o te Reremahi:	<i>Kāore</i> anō ... <i>kia</i> ... E <i>kore</i> e ... <i>Kīhai</i> i ...
Te Kaimahi Whakaputa:	Māku e ... / Nāku i ...
Ngā Honohono:	Kātahi anō ka ... / Kātahi ka ...
ka ... ai:	Pānuitia te pukapuka, <i>ka</i> tuhi <i>ai</i> i te kōrero. Whakakīa te waka ki te hinu, <i>ka</i> haere <i>ai</i> ki te tāone.
Ngā Kīwaha mō te Wā:	Waenganui pō / Atatū / Ao ake i te rā Ata pō / Te awatea Taro ake ... Noa atu ... Ā kō kō ake nei ... / Hei ā kō ake nei ...
Nō/I te + Hanga Tūingoa:	<i>Nō</i> / <i>I</i> te taenga mai o te ...
NGĀ HONONGA	
Ngā Pūiro: <i>tā/tō, ā/ō</i>	<i>tā</i> rātou ... / <i>tō</i> māua ... / <i>ā</i> kōrua ...
Ngā Whakakāhoretanga o ngā Pūiro:	<i>Ehara</i> mā / mō / nō / nā

Te Pātai:	He aha ai? He ... nō ... He aha i kore ai e ...?
Ngā Kupu Tūhono:	Heoi anō ... / Nō reira ...
Ngā Pūmahī: <i>Ina ... ana</i>	<i>Ina</i> tae atu <i>ana</i> koe ...
Hanga Pūtake:	<i>Ki</i> te ... <i>Ki</i> te haere koe ... / <i>Ki</i> te kore koe e kai ...
Te Pū: <i>ki</i>	Tapahia te parāoa <i>ki</i> te naihi. Tuhia <i>ki</i> te pene.
Te Pūmuri: <i>hoki</i>	Ko wai rā <i>hoki</i> tētahi? I mua <i>hoki</i> .
Ngā Tātai Hono:	Hei ... ki / mā / mō He ... nō ..., arā: He uri nō Tainui.
Te Pūmuri: <i>pea</i>	E kore <i>pea</i> au e haere.
Te Pūmuri: <i>ai</i>	Haere mai ki konei noho <i>ai</i> .
Kaimahi Whakaputa:	<i>Māku</i> tēnā e mahi. <i>Nāku</i> koe i āwhina.
Ngā Whakakāhoretanga o te Kaimahi Whakaputa:	<i>Ehara māku</i> e ... <i>Ehara nāna</i> i ...
Te Kūmua Pūtake: <i>whaka-</i>	Whakamoe, whakaoho, whakatū
<i>Whaka-</i> me te Kupu Āhua:	Whakamate / whakamatea, whakaoti / whakaotia
<i>/ me te Rereāhua</i>	Kua pau <i>i</i> a au te kai. Kua mutu <i>i</i> a ia te mahi.
Te Whakatūpatotanga: <i>kei</i>	(Kia tūpato) <i>kei</i> taka koe.
Te Wāhanga Piri me te <i>kia</i>:	Kia ... ai, arā, kōrerotia mai anō <i>kia</i> rongo ai au.
Te Wāhanga Piri:	Ko wai te tangata <i>nāna</i> te whare i hanga? Ko wai te iwi <i>nōna</i> te whenua nei?
Te Whakakaha / Te Whakaata: <i>anō / ake</i>	Nāu <i>anō</i> rā te tamaiti nei. Ko Waikato tōna <i>ake</i> kāinga.
Ngā Kīwaha:	Me te mea nei / Me i kore ake / Me kore ake
TE MAHA	
Ngā Whakahuahua Reo Tāruarua:	Kimokimo / titiro / papaki / nohinohi / taetae / hāereere, ringaringa, pakupaku
Ngā Whārite: <i>neke atu, iti iho/ake</i>	Ko te mea <i>tino pai rawa atu</i> . Ko tōku <i>tino</i> hoa ... <i>Neke atu</i> i te rima ... / E whā pea, <i>neke atu</i> ranei ... Iti iho = iti ake / rahi ake = nui ake / āhua nui ake <i>E rima huanga te nuinga ake</i> o ēnei rare i ēnā rare. <i>E rima huanga te rahinga ake</i> o tēnei whare i tō Mere. <i>E rima huanga te itinga iho</i> o tōna waka i tōku.

Ngā Tau:	Ka hia? Ka rua. Kia hia? Kia rua. Tokohia? Tokorua (tāngata). Tua - ngā tau tātaki; ko te tuahia?
Te Pūmuri: <i>anō</i>	Homai tetahi <i>anō</i> . Nō konei <i>anō</i> ...
Ngā Tau me ngā Pūmahi:	<i>Kua</i> toru.
Te Whakakāhore: <i>kore</i>	<i>Kore</i> take, <i>kore</i> mōhio, <i>kore</i> aro <i>Kua kore</i> te kai.
Te Kūmua Tohatoha: <i>taki</i>	<i>Taki</i> noho, <i>taki</i> tū, <i>taki</i> haere
Ngā Kūmua: <i>Ngāi</i> / <i>Ngāti</i>	<i>Ngāi</i> Māua / <i>Ngāi</i> Tāua / <i>Ngāi</i> Kōrua, arā, hei oranga mō <i>Ngāi</i> Māua. <i>Ngāti</i> Tūreiti / <i>Ngāti</i> ..., arā, mā <i>Ngāti</i> Tūreiti anake taua tikanga.
Te Kupu Tūmuri: <i>haere</i>	Nui <i>haere</i> . / Paku <i>haere</i> .
TE TAPA	
Ngā Rereingoa:	He tamaiti pai ia. Ko Pare te kaiako.
Ngā Whakakāhoretanga o ngā Rereingoa:	Ehara i a ... / Ehara i te ...
Ngā Pūtohu me ngā Hanga Tūingoa:	I te pautanga noatanga o te kai ...
Te Tumu Tika me ngā Hanga Tūingoa:	Tana nohonga pukutanga.
TE ĀHUA	
Te Whakakāhore: <i>kore</i>	<i>Kore</i> rawa, <i>kore</i> mōhio, <i>kore</i> take
Ngā Pūtohu:	Rawa / <i>kē</i> / noa / koa, arā, tēnā <i>koa</i> ... <i>Noa</i> iho / kaha <i>rawa</i> / mutu <i>kē</i>
Ngā Tūmahi Oti:	Pau / oti / mutu / ngaro
Ngā Kupu Āhua:	Pau, pōuri, oti, mutu, arā, <i>kua pau</i> / <i>kua mutu</i>
Ngā Rereāhua:	<i>Kua pau</i> te kai. <i>Kua oti</i> te mahi.
Ngā Pūtohu me ngā Hāngūtanga:	<i>Kua kōrerotia kētia</i> ...
Te Tumu Tiki me te Hāngūtanga:	<i>Inumia katoatia</i> ...